KNOWLEDGE
ikm
INTERNATIONAL JOURNAL
Scientific & Applicative Papers
Vol. 9
2015

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT

SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific and Applicative papers V9

Editing Board

PhD Vlado Kambovski, PhD Robert Dimitrovski, PhD Predrag Trajković, PhD Maria Kavdanska, PhD Svetlana Trajković, PhD Zivota Radosavljevik, PhD Margarita Koleva, PhD Mile Matijević, PhD Nonka Mateva, PhD Rositsa Chobanova, PhD Aleksandar Nikolovski, PhD Jove Kekenovski, PhD Marija Knezevik, PhD Ilija Nasov, PhD Irina Singaveskaya, PhD Nonka Mateva, PhD Dzulijana Tomovska, PhD Oliver Dimitrijevik, PhD Nedzat Koraljik, PhD Nebojsha Pavlovik, PhD Nikolina Ognenska, PhD Dimitrija Popovski, PhD Lisent Bashkurti, PhD Tome Naumov, PhD Trajce Dojcinovski, PhD Jana Merdzanova, PhD Zoran Srzentic, PhD Nikolai Sashkov Cankov

Preparing and correction: Liljana Pushova**,** Martina Nedelkovska

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor
PhD Robert Dimitrovski

KNOWLEDGE

International Journal Scientific and applicative papers V9

ISSN 1857-92

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, President of Macedonian Academy of Science and Arts, Skopje (Macedonia)

- Prof. Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Rosica Cobanova PhD, Bulgarian Academy of Sciences,Sofia (Bulgaria)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Research and Development center PLASMA, Skopje (Macedonia)
- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, Director of PhD Institute, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Aleksandar Donchev PhD, MIT University, Faculty of law, Skopje (Macedonia)
- Prof. Anka Trajkovska Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, (Serbia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
- Prof. Sasho Korunoski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Cvetko Andreevski, Vise rector, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Margarita Koleva PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Ljupco Naumovski PhD, Forum for Mobility and Research, Bitola (Macedonia)
- Prof. Oliver Iliev PhD , Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Dimitrija Popovski PhD, Faculty of Sport, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aleksandr Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petrsburg State Forest Technical University, Saint Petrsburg (Russian Federation)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)

- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technologogical Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational center, Skopje, Macedonia
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Sasha Kicoshev PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics , University of Novi Sad , Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD , University Hadzi Zeka , (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, (MNE)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjad Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law University of Kragujevac (Serbia)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Svetlana Trajkovic PhD, College for professional applied studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus – Faculty of Management, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Rumen Stefanov, PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, Dean, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)

- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nikola Bozkov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Vasil Pehlivanov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Erzika Antic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Doc. Marija Kostić PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Sandra Živanović PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Nebojsa Pavlovic PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Venus Del Rosario, Arab Open University (Philippines)
- Nishad M. Navaz, Kingdom University (India)

Contents

CHANGES AND THE CONCEPT OF LIFELONG LEARNING 13
PROF. LASTE SPASOVSKI PH.D 13
PROF. ROBERT DIMITROVSKI PH.D 13
ELEMENTS AND DIRECTIONS OF PROGRAM QUALITY MANAGEMENT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION 21
PROF. JOVE KEKENOVSKI PH.D 21
ECONOMY AND CHILDREN: SIX WAYS FOR MASTERING ECONOMIC KNOWLEDGE AT PRE-SCHOOL AGE 28
MARIA KAVDANSKA, PHD 28
KNOWLEDGE - CHANGES – KNOWLEDGE 33
PROF. ROBERT DIMITROVSKI PHD 33
EXOGENOUS DETERMINANTS FOR MF DEVELOPMENT IN THE R. OF MACEDONIA (Socio-economic Aspects) 41
NEBOJSA CVETANOVSKI, PH. D 41
CULTURE OF CHANGE FOR SUSTAINABILITY 46
PROF. ROBERT DIMITROVSKI PH.D 46
PROF. LASTE SPASOVSKI PH.D 46
МЕНАЏМЕНТОТ НА ЛАНЕЦОТ НА НАБАВКА ВО ЈАВНИТЕ ЗДРАВСТВЕНИ ИНСТИТУЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 55
IZET ZEQIRI
ARBRESHA FERATI 55
KENAN FERATI 55
CRIMES AGAINST HUMANITY AND INTERNATIONAL LAW 60
PROF. ALEKSANDAR DONCHEV PH.D 60
Shaban Saliu PhD 60
ПОСТАПКА ЗА СЛЕДЕЊЕ НА КОМУНИКАЦИИТЕ ЗА СЛЕДЕЊЕ И ГОНЕЊЕ НА СТОРИТЕЛИТЕ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА 67
ПРОФ. Д-Р ПИВОВАРОВ ВЛАДИМИР 67
MANAGEMENT - PROCESS SUBJECT TO CONSTANT CHANGE 72
EMILIJA PETROVA GORGIEVA PHD 72
SNEZANA MIRASCIEVA PHD 72
IRENA KITANOVA MSC 72
DIMENSIONS OF QUALITY IN TOURISM: A SMALL BUSINESS PERSPECTIVE 77
BRANKO NIKOLOVSKI, PHD 77
TATJANA DIMOSKA, PHD 77
SEARCH FOR VALUES AND TALENT IN ORGANIZATIONS STRIVING TOWARDS A KNOWLEDGE BASED ECONOMY-THE CASE OF REPUBLIC OF MACEDONIA 82
ANGELINA TANEVA-VESHOSKA 82
SLAVICA TRAJKOVSKA 82
LJUBOMIR DRAKULEVSKI 82
ALEKSANDRA JANESKA-ILIEV 82
PHILOSOPHY OF EDUCATION - REFLECTIONS ON HUMAN VALUES AS A FUNDAMENTAL ATTRIBUTE OF THE HUMAN EXISTENCE 88
PROF. DRAGOR ZAREVSKI, PH.D 88
THE RELEVANT FACTORS OF KNOWLEDGE MANAGEMENT IMPLEMENTATION ON THE TELECOMMUNICATION MARKET IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA 93
SANJA NIKOLIC PH.D 93
SRETEN MILADINOSKI PH.D 93
BEGINNINGS AND DEVELOPMENT OF THE TURKISH AND MACEDONIAN CHILDREN'S LITERATURE IN MACEDONIA 98

PROF. MAHMUT CELIK PH.D 98
PROF. VIOLETA DIMOVA PH.D 98
CHALLENGES OF ADOLESCENT LITERATURE TODAY 102
PROF. JOVANKA DENKOVA PH.D 102
PEDAGOGICAL ESSAY TO ACHIEVE COGNITIVE LEVELS IN PREPARATION OF SRTUDENTITE OF EDUCATIONAL PROGRAMS 107
GEORGI IVANOV PH.D 107
ANGELINA KALINOVA PH.D 107
SEMANTICS OF LIFE AND DEATH IN JORDAN RADICKOV'S "WE, THE SPARROWS" 110
PROF. VIOLETA DIMOVA PH.D 110
ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF SOCIAL PROGRAMMING 115
VENELIN TERZIEV, D.SC., PH.D., ENG. 115
EKATERINA ARABSKA 115
APPROACHES FOR DEVELOPMENT POTENTIAL FOR LEARNING IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITY 126
PENKA SHAPKOVA- TANEVA PH.D 126
THE ROLE AND IMPORTANCE OF ASSESSING EMPLOYEE PERFORMANCE ON THE SUCCESS OF ORGANIZATIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA 131
IRENA ASHTALKOSKA, PHD 131
SAVO ASHTALKOSKI, PHD 131
IMPACT OF THE ACTIVE AND PASSIVE MEASURES IN OVERCOMING UNEMPLOYMENT AMONG YOUNG GRADUATES IN CITY OF SKOPJE 138
PROF. BLAGOJA SPIRKOSKI PH.D 138
DANE JOSIFOVSKI 138
THE PREVENTION OF HIV/AIDS AND RISKY SEXUAL BEHAVIOR AMONG YOUNG PEOPLE – THE ROLE OF THE SCHOOL 143
RUMIANA BUDJEVA, PH.D. 143
ISLAMIC RADICALISM AND EU – PREVENTIVE POLICY 149
ZLATKO KESKOVSKI PHD 149
IVICA JOSIFOVIC PHD 149
ISLAM IN GLOBAL, EUROPEAN, AND BALKAN CONTEXTS 153
VESELIN BOSAKOV, PH.D. 153
CAPITAL MARKETS DEVELOPMENT AS AN EXOGENOUS DETERMINANT FOR MF DEVELOPMENT IN THE R. OF MACEDONIA 158
NEBOJSA CVETANOVSKI, PH. D 158
THE CHALLENGE OF THE GLOBAL WORLD – FROM PHILOSOPHY OF ANTHROPOCENTRISM TO PHILOSOPHY OF ECOCENTRISM 163
SNEZANA STAVREVA VESELINOVSKA PHD 163
SNEZANA MIRASCIEVA PHD 163
EMILIJA PETROVA GORGEVA PHD 163
EVALUATION OF TRAINING PROGRAMS AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF HUMAN RESOURCES 169
SILVANA JOVCHESKA, PH.D 169
УЧЕЊЕТО И САМОУЧЕЊЕТО КАКО НАСУШНА ПОТРЕБА 171
ПРОФ. Д-Р ВЛАДО ВЕЛКОСКИ 171
ECONOMIC ZONES IN KOSOVO - PERFORMANCE AND ITS ROLE IN THE PROMOTION OF INVESTMENT 175
AGIM DERGUTI PH.D 175
THE IMPACT OF THE POLITICAL RISKS ON THE BUSINESS AND THE EVALUATION FROM THE EXPORT CREDIT AGENCIES 180
PROF. NADA PETRUSHEVA PH.D 180
COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION AND THE COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY 185
IVICA JOSIFOVIC, PH.D 185
ZLATKO KESKOSKI, PH.D 185

KNOWLEDGE AND COMPETENCE AS A BASIC SUBSTRATE OF MERITOCRACY SYSTEM IN STATE AUTHORITIES 191
Dejan Vitanski Ph.D 191
MANAGEMENT CONTROL AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT IN IMPELMENTATION OF THE SOCIAL PROGRAM AS A PRODUCT OF SOCIAL PROGRAMMING 196
Venelin Terziev, D.Sc., Ph.D., Eng. 196
Prof. Evgeniy Stoyanov, Ph.D. 196
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND EMPLOYEE SATISFACTION-CASE OF REPUBLIC OF MACEDONIA 208
Gjylnaipe Bexheti Ph.D 208
MARKET POSITIONING IMPROVEMENT STRATEGIES 213
FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED TOURISM ENTERPRISES 213
Branko Nikolovski,. Prof. PhD 213
Tatjana Dimoska, PhD 213
SOCIAL ACTIVITY OF HUMAN RESOURCES - A BASIS FOR EFFECTIVE SOCIAL POLICY 218
Venelin Terziev, D.Sc., Ph.D., Eng. 218
Prof. Sevdalina Dimitrova, D.Sc., Ph.D. 218
Ekaterina Arabska 218
FOR SCIENTIFIC REFERENCES OF PSYCHOLOGICAL SCIENCE 224
Prof. Miroslav Pendaroski PhD 224
Prof. Sonja Rizoska Jovanovska PhD 224
CASE STUDIES OF FREEDOM AS SELF-ANTITHESIS 229
Marija Emilija Kukubajska, Ph.D 229
THE DUAL IDENTETY OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: HOW MARKET ORIENTATION INFLUENCES THE SOCIAL MISSION 234
Goran Golubovski, PhD 234
SOCIOLOGICAL RESEARCH IN THE NEW MILLENNIUM 238
Prof. Gorgi Tonovski PhD 238
Prof. Temelko Risteski PhD 238
THE ELDERLY AND THEIR PROPENSITY TO EMPLOYMENT IN THE CONTEXT OF KNOWLEDGE AND LIFELONG LEARNING 244
Kamelia Petkova, PhD 244
NAMING SOFTWARE PRODUCTS FOR INSTITUTIONAL MARKETS 249
Prof. Ninko Kostovski, PhD 249
INNOVATING IN A TOURISM CONTEXT: OPERATIONAL LEVEL CHALLENGES 254
Branko Nikolovski, PhD 254
Tatjana Dimoska, PhD 254
THE IMPORTANCE OF RENE DESCARTES TO PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY 259
Tony Naunovski PhD 259
Vesna Blazhevska Msc 259
PSYCHOLOGIST BETWEEN A KNOWLEDGE AND A HUMANITY 264
Prof. Miroslav Pendaroski, PhD 264
Prof. Sonja Rizoska Jovanovska, PhD 264
CONTENTS OF LEADERSHIP AND LEADER FUNCTIONS IN A CONTEMPORARY BUSINESS CONDITIONS 268
Ph.D Marko Janković 268
Ph.D Vance Bojkov 268
Msc. Maja Randjelovic 268
ENVIRONMENTAL POLICY OF OIL COMPANIES 272
M.Sc. Milan Veselinović 272
Ph.D Marko Janković 272
M.Sc. Dejan Dimitrijević 272
DEPENDENCIES BETWEEN SOCIAL PROGRAMMING AS A BASIS OF REGULATING SOCIAL DEVELOPMENT AND THE CONCEPT OF CONTROLLING 277

VENELIN TERZIEV, D.SC., PH.D., ENG. 277
PROF. EVGENIY STOYANOV, PH.D. 277
DEVELOPMENT OF A RESOURCE CENTER TO SUPPORT THE SENIOR CITIZENS IN THE CITY OF ROUSSE, BULGARIA 294
PROF. TODORKA STEFANOVA..294
RUMYANA RADKOVA 294
NIKOLA SUBEV PHD 294
E-PORTFOLIO FOR CAREER DEVELOPMENT IN TECHNOLOGICAL EDUCATION ..297
PHD EMILIA TOSHEVA 297
MODELS OF BANKINSURANCE 299
AS A DISTRIBUTION CHANNEL IN INSURANCE INDUSTRY 299
STEVCHO MECHESKI, PHD..299
IRINA JOLDESKA, MSC..299
DEVELOPMENT OF INTERPRETATION OF DEPENDANCE BETWEEN THE DIMENSIONS OF HUMAN BEINGS WITH OBJECTS AND SPACE SURROUNDING 304
PROF. VANGEL DUNOVSKI PH.D 304
FACTOR STRUCTURE OF TECHNICAL AND TACTICAL ACTIONS OF THE BRASIL WINNING NATIONAL TEAM AT THE WORLD CHAMPIONSHIP IN FUTSAL, THAILAND 2012..309
PROF. ALEKSANDAR POPOVSKI, PHD 309
GORAN KIROV MSC..309
NONVERBAL COMMUNICATION IN SPORT..314
MARIA VAKRILOVA BECHEVA PHD, RADOSLAVA KATZARSKA, NINA BELCHEVA, PENKA KRUCHKOVA, GERGANA PAVLOVA 314
SUSTAINABLE FEATURES OF BUILDING MATERIALS OF TRADITIONAL OHRID HOUSE 318
RADMILA TOMOVSKA MSC 318
ENIS JAKUPI PHD 318
RECESIONI DHE VËSHTIRSITË NË EKONOMINË GLOBALE 322
PROF. BAKI KOLECI PHD 322
VIOLETA KOLECI PHD 322
MSC. REDON KOLECI..322
USE OF THE FIBRINOLYSIS (STREPTOKINASE) ON LYSES OF THE MOBILE THROMBUS OF THE RIGHT ATRIUM. CASE REPORT..327
DR.FATMIR FERATI..327
DR.ANIDA FERATI..327
FREE MOVEMENT AND MOBILITY OF PUBLIC SERVANTS WITHIN THE EU 331
DEJAN VITANSKI PHD..331
GOCE VELESKI..331
MODERN MANAGEMENT STRATEGIES FOR SCHOOLS..336
RUMYANA GYOREVA PHD..336
THE TRAINING OF MEDICAL WORKERS IN ORDER TO PROVIDE SAFE HANDLING AND WASTE DISPOSAL 341
MR OLIVER DIMITRIJEVIĆ 341
MR MIODRAG ŠMELCEROVIĆ 341
MASTER MARIJANA ŠMELCEROVIĆ..341
MASTER JELENA MITIĆ..341
LIFELONG LEARNING..344
AND THE ROLE OF THE UNIVERSITIES..344
LILJANA PUSHOVA, MSC..344
PERSPECTIVES ON SPILLOVER EFFECTS TO CHINESE INDUSTRIES FROM FDI 349
M.SC. DANIELA CVETANOVSKA..349
EUROPEAN MONETARY UNION AND OPTIMAL CURRENCY AREA 355
NOVAK LUCIC, MSC 355
ТРОШОЦИТЕ ВО ФУНКЦИЈА НА ЕКОНОМСКАТА ЕФИКАСНОСТ..365

М-Р СЛОБОДАНКА КОЖУХАРОВА 365
ТОДОР КОЖУХАРОВ 365
ECONOMIC CRIMINALITY 369
MSC PAKIZATUFEKDJI 369
HEALTH SYSTEM MANAGEMENT 373
MARIJA AVRAMOSKA MSC 373
LEADERSHIP COMPETENCIES AS A FACTOR FOR IMPROVING EMPLOYEES PERFORMANCE 376
LAZAR MIGULOVSKI MSC 376
TEACHER'S ROLE IN HYBRID INSTRUCTION 379
ANKAVESELINOVA, MA 379
NEVENARISTOVA, MSC 379
CREATION OF AN INTERACTIVE LEARNING ENVIRONMENT INTO THE TECHNOLOGY EDUCATION 383
ELITSA MOZURSKA, MSC 383
FUNCTIONAL INTERACTION IN CITIZEN'S ELATION–INSTITUCIONS – DIGITAL COMMUNICATION CHALLENGE 387
MSC LULZIM SHABANI 387
СИСТЕМОТ НА НАЦИОНАЛНИ СМЕТКИ И СМЕТКОВОДСТВОТО 392
М-Р СЛОБОДАНКА КОЖУХАРОВА 392
ТОДОР КОЖУХАРОВ 392
THE KEY ROLE OF EDUCATION AND ENTREPRENEURSHIP IN THE EUROPE 2020 STRATEGY – THE CASE OF REPUBLIC OF MACEDONIA 398
LILJANA PUSHOVA MSC 398
DEJAN DIMITRIJEVIC MSC 398
CORPORATE AND RISK MANAGEMENT 404
MAJA PEHCEVSKA MSC 404
IMPACT OF FUNDS FOR PUBLIC INFORMATION 408
MA- KUJTIM KASAMI 408
STORY INTERPRETATION AND ITS INFLUENCE TO CHILD IN EARLY SCHOOL 413
ASS.M-R IRENA KITANOVA 413
THE ORGANIZATIONAL CULTURE AS A KEY ELEMENT 416
FOR SUCCESSFUL KNOWLEDGE MANAGEMENT 416
LILJANA PUSHOVA, MSC 416
ENTREPENURIAL SCHOOL MANAGEMENT- CHALENGES AND DILEMAS 421
MSC ANDRIJANA MIGULOVSKA 421
PROTECTION OF PROPERTY RIGHTS AND OTHER REAL RIGHTS IN ACCORDANCE WITH THE LAWS OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA WITH SPECIAL EMPHASIS ON OWNERSHIP LAWSUIT FOR RETURN OF THE ITEM AND LAWSUIT THE PRESUMED OWNER 424
LAZE JAKIMOSKI MSC. 424
LILJANA JONOSKI MSC. 424
TERM LITERARITY AND ESTRANGEMENT IN THE PROCESS OF TRANSLATION 427
VESNA MILEVSKA MSC 427
ПРИМЕНА НА ПОПОВИ КАРТИ ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК – ПИСАТЕЛОТ ЏАНИ РОДАРИ КАКО МЕТОДИЧАР 431
РИСТЕВСКИ РОБЕРТ 431
IMPACT OF ELECTRONIC GOVERANCE TO FIGHT CORRUPTION 435
MSC LULZIM SHABANI 435
VALIDATION OF KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCIES IN BULGARIA WITHIN THE PROJECT PROJECT "NEW OPPORTUNITY FOR MY FUTURE" 440
BORYANA DIMITROVA MSC 440
THE PRINCIPLES AND STATISTICAL METHODS FOR THE EVALUATION OF MATHEMATICAL KNOWLEDGE, ILLUSTRATED BY THE EXAMPLE OF SENIOR GRADES OF ELEMENTARY SCHOOL STARI GRAD, BELGRADE 444

MSC ALEKSANDRA PENJISEVIC 444
INTEGRATION OF THE COGNITIVE AND COMMUNICATIVE ASPECT IN DEVELOPING THE SKILL OF READING IN THE ENGLISH LANGUAGE 449
MARIJA DULEVSKA MSC 449
MENTORSHIP IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT 452
SINOLICHKA SABOTKOVSKA 452
JASMINKA MIRCHESKA 452
QUALITY EDUCATION 456
KAROLINA NIKOLOSKA MSC 456
BILJANA ANGELEVSKA 456
EDUCATION FOR THE FUTURE 460
KUKUNOSKI ANA 460
NAUMOSKA KATERINA 460
KRNCHESKA SOFIJA 460
TROMPESKA BILJANA 460
BUDGET MANAGEMENT IN PRIMARY SCHOOLS 463
TONI DIMOV MSC 463
MARINA STOJCEVSKA 463
POSITIVE SCHOOL CLIMATE AND EFFECTIVE SCHOOL TEAMS AS BASIS FOR PROJECT BASED LEARNING 468
LILJANA KOSTOVSKA 468
SLAVJANKA HRISTOVA 468
ZORICA DINEVSKA, MSC, ... 468
CHARACTERISTICS AND STRATEGIES OF A GOOD MENTOR 471
RISTEVSKI ROBERT 471
SPEECH DEVELOPMENT IN CHILDREN WITH VISIBLE DAMAGE 476
ANDRIJANA SHOKLAROVSKA 476
LIDIJA SUNDA SOKLAROVSKA 476
OLIVERA ILIEVSKA 476
SLAVICA KOSTEVSKA 476
FEEDBACK FROM VISITED TEACHING LESSON IN FUNCTION TO MOTIVATE THE TEACHERS 482
ANETA NIKOLOVSKA 482
DUNAVKA KOSTREVSKA 482
NIKOLCE CIUNOVSKI 482
ALEKSANDAR SEKIRSKI 482
IMPLEMENTAION OF PUBLIC RELATIONS EFFECTIVE STRATEGIES REGARDING THE CREATION OF BUSINESS POLICY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS 484
EMILIJA ANGELOVA 484
INFORMAL LANGUAGE USE WHILE CHATTING VIA THE SOCIAL NETWORK FACEBOOK 487
JANA STANOESKA 487
THE ECONOMIC CRIME IN REPUBLIC OF MACEDONIA IN THE TRANSITION 491
MARTINA NEDELKOVSKA 491
DEJAN DIMITRIJEVIĆ MSC 491
OBTAINING ALUM RECYCLING WASTE WHICH CONTAIN ALUMINIUM 494
FILIP JOVANOVSKI 494
PROF. BLAGICA CEKOVA PHD 494
VIKTORIJA BEZHOVSKA 494
SOME CHARACTERISTICS OF THE POLITICAL SYSTEM OF REPUBLIC OF SERBIA497
MARTIN NEDELKOVSKI 497
IMPORTANCE OF FOOD IN RELATION TO BLOOD CHOLESTEROL 503
TRIFUNOVA LJUBICA 503
ANTIBACTERIAL CREAM FOR TREATMANT OF ACNE 508
VIKTORIJA BEZHOVSKA 508

PROF. BLAGICA CEKOVA PHD 508
FILIP JOVANOVSKI 508
USAGE OF UNIDROIT PRINCIPLES ON INTERNATIONAL TRADE CONTRACTS........ 513
DIMITAR CEKOV 513
BUILDING CONFIDENCE IN DISPERSED MULTI-FUNCTIONAL 517
TELECOMMUNICATIONS TEAMS........ 517
BALESKI NIKOLA 517
HAZARD GAMES........ 522
ANETA POPOSKA 522
ALCOHOLISM........ 527
DIJANA DEJANOSKA 527
KNOWLEDGE MANAGEMENT IN THE PHYSICAL SECURITY OF FACILITIES........ 529
TRAJKOVSKA DANIELA 529

COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION AND THE COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY

Ivica Josifovic, Ph.D
FON University – Skopje, Republic of Macedonia, ivica.josifovik@fon.edu.mk;
Zlatko Keskoski, Ph.D
FON University – Skopje, Republic of Macedonia, zlatko.keskoski@fon.edu.mk

Abstract: The paper elaborates the Lisbon Treaty provisions regarding the jurisdiction of the Court of Justice of the European Union (CJEU) in the Common Foreign and Security Policy (CFSP). According the Treaty, the CJEU still has no jurisdiction over the CFSP, but includes some changes regarding the Court's possibility to review the legality of Council's acts which impose restrictive measures on individuals. For that purpose, the paper reviews the Lisbon Treaty provisions and some case studies in which the CJEU ruled and reviewed the legality of Council's acts that violate fundamental rights of individuals. The conclusion points out that the Lisbon Treaty did not introduce significant changes to CJEU jurisdiction, but gave recognition to the practice of the Court, wherewith such changes should be additionally considered in order to give more clarity into the legal regulation of the matter, thus boosting the legal certainty and protection of fundamental rights in the EU.
Key words: Lisbon Treaty, Court of Justice of the European Union, Common Foreign and Security Policy, jurisdiction

СУДОТ НА ПРАВДАТА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ЗАЕДНИЧКАТА НАДВОРЕШНА И БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА

проф. д-р Ивица Јосифовиќ,
ФОН Универзитет – Скопје, Република Македонија, ivica.josifovik@fon.edu.mk;
доц. д-р Златко Кескоски,
ФОН Универзитет – Скопје, Република Македонија, zlatko.keskoski@fon.edu.mk

Резиме: Трудот има за цел разработка на одредбите од Договорот од Лисабон во поглед на јурисдикцијата на Судот на правдата на Европската унија (СПЕУ) во Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП). Според Договорот, СПЕУ и натаму нема јурисдикција над ЗНБП, но сепак, воведени се некои измени кои се однесуваат на можноста Судот да ја разгледува валидноста на актите кои се усвојуваат од Советот, а со кои се наметнуваат рестриктивни мерки на индивидуи. За таа цел, авторот прави осврт на одредбите од Договорот од Лисабон, како и разработка на некои случаи во кои СПЕУ постапувал и ја оценувал легалноста на актите на Советот со кои се повредуваат фундаменталните права на индивидуите. Во заклучокот се наведува дека Договорот од Лисабон не воведува некои значајни измени во поглед на јурисдикцијата на СПЕУ, но сепак, Договорот дава одредено признавање на праксата на Судот, со што таквите измени треба да бидат дополнително разработени со цел да се даде поголема јасност на правната регулатива на прашањето, зајакнувајќи правната сигурност и заштитата на фундаменталните права во ЕУ.
Клучни зборови: Договор од Лисабон, Судот на правдата на Европската унија, Заедничка надворешна и безбедносна политика, јурисдикција

1. ВОВЕД

Надлежноста на Судот на правдата на Европската унија (СПЕУ) во областа на Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) била забранета уште од создавање на примарното право на Европската заедница (ЕЗ). Со Договорот за Европската унија (ДЕУ) овие прашања се регулирани во Дел 7[188], а подоцна со Договорот од Амстердам во член 46.[189] Откако Судот нема надлежност во актите на ЗНБП, таквите акти не можат да бидат поништени од Судот согласно член 230 од Договорот за Европската заедница (ДЕЗ). Дури и пред стапувањето во сила на Договорот од Лисабон (ДЛ), оваа правна основа му овозможи на СПЕУ да утврди дека и покрај отфрлањето на надлежноста во областа на ЗНБП, може да задржи некои овластувања за разгледување на инструментите усвоени во Дел 5 од ДЕУ.[190]

ДЛ направи одредени алтернативи во опсегот и начинот на регулирање на надлежноста на СПЕУ во областа на ЗНБП. Во моментов тоа е регулирано со членот 24 од ДЕУ, специфицирајќи дека СПЕУ нема да има надлежност над ЗНБП, со исклучок на неговата надлежност да ја надгледува

[188] Treaty on European Union, OJ C191/01, July 29, 1992
[189] Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, OJ C 340/1, November 30, 1997
[190] Case T-14/98, *Heidi Hautala v. Council,* ECR II-2489, 1999

легалноста на одредени одлуки како што е предвидено со членот 275 (2) од Договорот за функционирање на Европската унија (ДФЕУ).[191] Тоа вклучува експлицитна изјава дека СПЕУ нема да има надлежност над ЗНБП, иако истовремено експлицитно предвидува дека, сепак, СПЕУ ќе има надлежност да разгледува а) дека опсегот на овластувањата на Европските институции и процедури согласно членот 40 од ДЕУ не се под влијание од примената на ЗНБП, како и б) легалноста на одлуките на ЗНБП кои предвидуваат рестриктивни мерки против физички или правни лица усвоени во рамките на ЗНБП.

2. КОНТЕКСТ НА ИСКЛУЧЕНОСТ НА НАДЛЕЖНОСТА НА СПЕУ ВО ОБЛАСТА НА ЗНБП

Првиот документ кој ја исклучува можноста за надлежност на СПЕУ во областа на ЗНБП е ЕЕА. Ова не е значително изменето во ДЕУ, иако Договорот од Мастрихт воведе позитивна листа на области во кои СПЕУ ќе има надлежност, а ЗНБП не беше вклучена. Имено, Нацрт договорот од Мастрихт ја предвиде можноста Судот да ја надгледува легалноста на примената на процедурите за одлучување. Сепак, ваквата одредба не влезе во конечниот текст поради недостатокот од консензус. Прашањето било покренато кога се расправаше и за Нацрт-Уставот на ЕУ, каде беа предвидени неколку опции:

1. да се одржи статус квото, но да се разгледаат членовите 60 и 301 од ДЕУ, за да се направат експлицитни одредби за можноста од усвојување на економски санкции против индивидуи;
2. да му се даде на националниот суд можност од користење на процедурата за претходно одлучување по прашања поврзани со имплементација на одлуките во ЗНБП;
3. да се земе во предвид можноста од давањето права на индивидуите да поведат дејства пред СПЕУ (а) дали за поништување на одлуките на ЗНБП кои се од директна или индивидуална грижа за нив или (б) единствено за тврдењата за штети засновани на нелегалноста на актот, но без СПЕУ да може да го поништи актот или да го прогласи за неважечки.[192]

Иако, Уставот не стапи во сила, значителни одредби се прифатени во ДЛ. Беа предложени и други опции, како што е правото на институциите да го прашаат СПЕУ да ги поништи одлуките на ЗНБП, проширувањето на надлежноста на СПЕУ над прашањата од ЗНБП под истите услови кои се применуваат за политиките од првиот столб и можноста институција или држава-членка да побара претходно мислење од СПЕУ за испитување дали предвидената меѓународна спогодба од областа на ЗНБП би била компатибилна со одредбите на Договорите.

На крајот, клучниот предлог за да се обезбеди СПЕУ со надлежност над ЗНБП, вклучително и проширувањето на постапката за претходно упатување во оваа област, е утврдено како политички неприфатливо: конечниот текст од Нацрт-Уставот експлицитно наведе дека СПЕУ нема да има надлежност во однос на прашањата од ЗНБП. Прашањето не било повторно отворено за време на преговорите за ДЛ, со што формулацијата остана заборавена.

3. ПРАВОТО НА СПЕУ ДА ЈА НАДГЛЕДУВА УСОГЛАСЕНОСТА СО ЧЛЕНОТ 40 ОД ДФЕУ

По Лисабон, членот 40 од ДЕУ предвидува: „Спроведувањето на заедничката надворешна и безбедносна политика нема да влијае на примената на процедурите и опсегот на надлежностите на институциите, утврдени во Договорите во однос на остварување на надлежностите на Унијата, споменати во членовите од 3 до 6 од ДФЕУ. Исто така, спроведувањето на политиките наведени во тие членови нема да влијае на примената на процедурите и опсегот на надлежностите на институциите, утврдени во Договорите во однос на остварување на надлежностите на Унијата според ова поглавје.“

Верзија на оваа одредба била презентирана уште во ДЕУ во својата оригинална формулација како и во член 47 од Договорот од Амстердам. Специфицирано е дека „ништо во Договорот нема да влијае на Договорите со кои се воспоставуваат Европските заедници или наредните договори и акти кои ги модификуваат или дополнуваат.“ Оваа одредба е интерпретирана за две цели: а) како одредба која Договорот треба да ја применува во случај на нивен конфликт; и б) рефлектирање на целта на ЕУ за зачувување на интегритетот на своето *acquis communautaire*.

Сепак, во насока на позитивната формулација од членот 46 од ДЕУ во однос на надлежностите на СПЕУ, неколку држави-членки беа на став дека ДЕУ во својата оригинална формулација ја исклучува можноста СПЕУ да утврдува дали акт усвоен во ЗНБП не ги повредува надлежностите на ЕЗ. Овој аргумент за прв пат е употребен во случаи кои се однесуваат на третиот столб и веднаш бил отфрлен, откако Судот утврди дека е негова одговорност да обезбеди дека актите кои потпаѓаат под опсегот на третиот столб нема да ги повредат надлежностите кои и се доделени на Заедницата со ДЕЗ.

---

[191] Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ C 83/1, March 30, 2010

[192] European Convention, Final Report of the Discussion Circle on the Court of Justice, CONV 636/03, 25 Mar 2003.

Не требало многу време за СПЕУ да го потврди своето право да ја применува оваа функција и во однос на ЗНБП. Првиот обид да се појави во случајот *„Miscovic and Karic“*[193] каде апликантите бараа поништување на одлука на Советот за имплементација на Заедничка позиција за рестриктивни мерки против ФР Југославија и вклучи листа на индивидуи кои беа подведени на обврска на неприфаќање во државите-членки. Апликантите тврдеа дека мерките спаѓаат во ексклузивните надлежности на ЕЗ, а со тоа оспоруваа дека одлуката е погрешно заснована на делот 5 од ДЕУ. Како и да е, овој случај е отстранет од листата пред СПЕУ да може да го разгледува прашањето.

Можноста да се потврди дека членот 47 служи како основа за надлежноста на СПЕУ се појави во случајот *„Small Arms and Light Weapons“*.[194] Во него Европската комисија (ЕК) барала поништување поради недостаток на надлежност во одлуката на Советот за имплементирање на заедничка акција, на основа на тоа дека актот усвоен од Советот во рамки на ЗНБП ги повредува надлежностите на ЕЗ за развој и соработка и, поради тоа, прекршување на членот 47 од ДЕУ. ЕК, претходно, согласно своите овластувања склучи Регионална програма за Западна Африка, за превенција од конфликти и добро владеење и одложување на извозот, увозот и производството на лесното оружје. Според тоа, во мислењето на ЕК, склучувањето на заедничката акција ги повреди надлежностите на ЕЗ. Советот, Велика Британија и Шпанија повторно аргументираа дека СПЕУ нема јурисдикција да одлучува по легалноста на мерки кои потпаѓаат во рамки на ЗНБП, а со самото тоа и на легалноста на оспоруваната заедничка акција. Судот не се согласи, потврдувајќи дека е негова задача да обезбеди дека актите кои влегуваат во рамки на Делот 5 од ДЕУ не ги повредуваат овластувањата кои и се пренесени на Заедницата со ДЕЗ.

Понатаму, член 40 од ДЛ вклучува друга новина која не била вклучена во поранешниот член 47 од ДЕУ: „спроведувањето на ЗНБП нема да влијае на примената на процедурите и опсегот на овластувањата на институциите наведени во Договорите за извршување на надлежностите на ЕУ“. Иако нова, оваа одредба ги кодификува наоѓањата на СПЕУ, во линија со прецедентното право каде ретерираше дека недостаток од јурисдикција на Судот да ја оценува легалноста на одредени ЕУ документи не го намалува неговото овластување на судско разгледување околу прашањата кои се однесуваат на јавен пристап до тие документи. Сумирано, членот 40 од ДЕУ вклучува појасна интерпретација утврдувајќи експлицитно дека надлежностите на ЗНБП не треба да ги повредуваат другите надлежности на ЕУ и дека тоа е во надлежност на СПЕУ.

4. ЗГОЛЕМЕНА ЗАШТИТА НА ПРАВАТА НА ФИЗИЧКИТЕ ЛИЦА

Рестриктивни мерки против приватни лица: Членот 215(2) од ДФЕУ во моментов обезбедува дека „кога одредена одлука донесена во согласност со Поглавје 2 од Наслов 5 на Договорот за Европската унија ... Советот може да донесе рестриктивни мерки ... против физички или правни лица, групи или недржавни субјекти.“ Иако претходните членови 60, 301 и 308 од ДЕЗ се однесуваа само на мерките преземени против трети држави и поради тоа експлицитно не се дозволувала можноста за усвојување на економски и финансиски санкции против индивидуи, во пракса одредбата била широко интерпретирана од Советот, како дозволување за ваквата можност. Ова било потврдено во одлука на Судот од Прва инстанца (СПИ) во случајот *„Kadi“*[195] и пресуда од СПЕУ по жалба.[196]

Во случајот, според членот 60 од ДЕЗ (кој го овластува Советот да преземе потребни итни мерки околу движењето на капиталот и плаќањата во однос на трети држави) и членот 301 (кој овозможува имплементација на мерките на ЗНБП во поглед на економските односи со една или повеќе трети држави), СПИ утврди дека намерата за санкционирање мора да биде една или повеќе трети држави. Како и да е, СПИ ќе дозволи санкции насочени кон индивидуи според членовите 60 и 301 од ДЕЗ се додека овие санкции бараат да ги ограничат економските односи со една или повеќе трети држави. Понатаму, санкциите против таквите индивидуи може да бидат сметани како еквивалентни на санкциите насочени кон трета држава само доколку засегнатите индивидуи се поврзани со владата и територијата на третата држава. Во ставот на СПИ, недостатокот од таква врска меѓу Кади и било која држава значи дека овие конкретни санкции потпаѓаат под опсегот на членовите 60 и 301 од ДЕЗ. Понатаму, во ставот на СПИ, членот 308 од ДЕЗ – кога ЕЗ нема експлицитна или имплицитна власт да ја оствари целта на Договорот во однос на заедничкиот пазар – не може да ја овласти ЕК со автономни овластувања бидејќи спорната регулатива не служи на целите кои се утврдени во ДЕЗ. Како и да е, иако Судот ги отфрли членовите 60, 301 и 308 од ДЕЗ како правна основа за наметнување на санкции против

---

[193] Case T-349/99, *Miroslav Miskovic v. Council of the European Union*; Case T-350/99, *Bogoljub Karic and four others v. Council of the European Union*, OJ 2000

[194] Case 91/05, *Commission v. Council* (*Small Arms and Light Weapons case*), ECR I-3651, 2008

[195] Case T-315/01, *Yassin Abdullah Kadi v. Council and Commission,* ECR II-3649, 2005

[196] Joined cases C-402/05P and C-415/05P, *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities,* ECR I-6351, 2008

индивидуи, сепак го прифати аргументот дека комбинацијата на сите три члена може да служи како основ за оспорената регулатива. Судот ги разгледа членовите 60 и 301 од ДЕЗ како членови кои обезбедуваат општ премин меѓу целите на ЕУ и ДЕЗ, овозможувајќи и на ЕЗ да дејствува за унапредување на целите на ЗНБП. Поради тоа, ако специфичните овластувња на ЕЗ се недоволни да служат на овие утврдени цели, ЕЗ може да се повика на членот 308 од ДЕЗ како дополнителна правна основа во корист на целите на ЗНБП. Оттаму, според гледиштето на Судот, Советот бил надлежен за усвојување на спорната регулатива.

Уште еден начин да се интерпретира истиот проблем е сугерирано од страна на Големиот совет. Судот не се согласи во поглед на членовите 60 и 301, како и на тоа дека членот 308 може да служи како правна основа за имплементација на режимот на санкции. Судот не се согласи и со ставот на СПИ дека членот 301 може да се смета како општ премин за вметнување на целите на ЗНБП во првиот столб, но најде дека правото на наметнување рестриктивни мерки со цел да се имплементираат акции усвоени во рамки на ЗНБП, членовите 60 и 301 од ДЕЗ претставуваат израз на имплицитно подвлечени цели, имено за усвојување на мерки преку ефикасна употреба на инструментите на ЕЗ. Таквата цел може да се смета како воспоставување на цел на ЕЗ за потребите на членот 308 од ДЕЗ. Сумирано, Големиот совет на СПЕУ најде дека членовите комбинирано може да служат како правна основа за санкции во наведениот случај, а општо против приватни лица.

Проширено право на директен пристап до СПЕУ: Според ДЛ, СПЕУ ќе има јурисдикцијата да ја разгледува легалноста на одлуките кои обезбедуваат рестриктивни мерки против физички и правни лица усвоени од Советот во областа на ЗНБП, ако успеат да ја докажат нивната индивидуална и директна загриженост од мерката.[197] Со ДЛ директно може да се напаѓаат и мерки на ЕЗ кои немаат потреба од имплементација. Членот 263 од ДФЕУ јасно утврдува дека индивидуа може да нападне легислативен акт, иако останува нејасна формулацијата на правото на пристап до СПЕУ, откако концептот на регулаторни акти не е дефиниран, туку терминот „регулаторен акт“ е повеќе префериран од терминот „акт со општа примена“. Досега приватните лица се соочуваа со одредени потешкотии во овој поглед. Класични случаи се *„Segi“*[198] и *„Gestoras pro Amnistia“*.[199] Имињата на апликантите беа вклучени во листата на терористи, групи и тела согласно заедничка позиција на Советот како мерка од третиот столб чија легалност не може да се оспорува пред СПЕУ. Слично, апликантите не можеа да го упатат случајот ниту пред домашните судови, бидејќи не постоеја мерки за имплементирање. Тужбата е поднесена пред СПИ како тужба за штета како резултат на отсуство на правен лек, предизвикана со вметнување на листата во инструмент усвоен во рамката на меѓувладината соработка.

СПИ ја отфрли тужбата како недопустлива, со тврдење дека има недостаток од јурисдикција за сослушување и постапување по тужбата на апликантот за штета и бидејќи и тужителите не успеаа да наведат дека бил игнориран било каков правен основ од ДЕЗ. По жалбата, СПЕУ ја потврди интерпретацијата на СПИ во однос на правото на сослушување и постапување по тврдењата за нанесена штета. Според Судот, Договорите воспоставија систем на правни лекови во кои јурисдикцијата на Судот е помалку ектензивна и само државите-членки може да го реформираат тој систем. Сепак, Судот призна дека законитоста на заедничките позиции усвоени на основ на членот 34 од ДЕУ може да се разгледува преку индиректни оспорувања пред националните судови, доколку таквиот акт покренува сериозно сомневање околу неговата намера да произведе правни ефекти кон трети страни.

ДЛ, исто така, посвети внимание и на значењето на процедуралната правна заштита според членот 24(1) од ДЕУ и членот 215 од ДФЕУ. Почитувањето на основните права и слободи особено значи заштита и почитување на соодветните процесни права на засегнатите поединци или субјекти. Со цел да се гарантира темелно правно разгледување на одлуките што го обврзуваат поединецот или субјектот на рестриктивни мерки, таквите одлуки мора да се засноваат на јасни и разграничени критериуми. Овие критериуми треба да се дефинирани врз основа на спецификите на секоја рестриктивна мерка.

И покрај тоа што ДЛ овозможува ЕУ да пристапи кон ЕКЧП, некако е неконзистентно што идејата за проширување на јурисдикцијата на СПЕУ со правото да се прифатат претходните упатувања од националните судови не го најде своето место во дополнувањето на Договорот. Треба да се има во предвид дека повеќето значајни измени поврзани со заштитата на фундаменталните права во ЕУ се појавија како резултат на упатувањата од националните судови за претходни одлучувања.

Сепак, иако Договорот експлицитно не ја обезбедува можноста за претходни упатувања, тоа не значи и дека е исклучена. Откако е прифатено дека Судот има јурисдикција да ги разгледува

---

[197] Член 24, став 1 од ДЕУ и член 275 од ДФЕУ, според кој „Судот е надлежен ... да одлучува во постапки поведени во согласност со условите утврдени во четвртиот став на член 263 од овој Договор, да ја разгледува законитоста на одлуките кои предвидуваат рестриктивни мерки против физички или правни лица донесени од Советот.“

[198] Case C-355/04, *Segi,* ECR I-01657, 2007

[199] Case C-354/04, *Gestoras pro Amnistía,* ECR I-01579, 2007

рестриктивните мерки против физички и правни лица преку директно дејствување, не постои причина зошто треба да биде ограничено нивното напаѓање. Ваквиот аргумент е извлечен од случајот *„Foto-Frosst“*[200], според кој, националниот суд мора да поднесе барање за претходно одлучување до СПЕУ, доколку прашањето кое е покренато е поради преземена ЗНБП мерка (или мерка на третиот столб) која е имплементирана во националното право, а таквата мерка требала да биде преземена според ДЕЗ.

Иако ДЛ не направи значителни измени во јурисдикцијата на СПЕУ над мерките на ЗНБП, измените треба да бидат поздравени бидејќи ги потврдуваат правните лекови кои им се достапни на приватните лица и го овластуваат СПЕУ да зема во предвид поголем опсег на тврдења отколку порано.

5. ЈУРИСДИКЦИЈАТА НА СПЕУ ВО ПОГЛЕД НА ЗНБП МЕЃУНАРОДНИ ДОГОВОРИ

ДЛ воведе одредени измени и во однос на склучувањето на меѓународните договори. Потребата за вакви измени се појави кога ДЛ го укина системот на три столба. Постоела забуна околу прашањето дали со Договорите СПЕУ треба да има јурисдикција да дава претходни одлуки над компатибилноста на спогодбите на ЗНБП со трети држави или меѓународни организации. Ова е сега утврдено со членот 218(11) од ДФЕУ, кој е формулиран на општ применлив начин и не предвидува исклучоци: „Држава-членка, Европскиот парламент, Советот или Комисијата може да добијат мислење од Судот на правдата за тоа дали предвидената спогодба е компатибилна со Договорите. Кога мислењето на Судот е негативно, предвидената спогодба не може да влезе во сила, освен ако не се измени или ако Договорите се ревидираат.“ Овој аргумент е заснован на членот 275 од ДФЕУ: „Судот на правдата на Европската унија не е надлежен за одредби во врска со заедничката надворешна и безбедносна политика, ниту во врска со актите донесени врз основа на тие одредби.“ Сепак, според размислувањето на Судот во случајот *„Gestoras pro Amnistia“*, изгледа дека Судот не треба да ги чита Договорите како што се дополнети. Аргументирано, измената на изгледот на формулацијата на јурисдикцијата на СПЕУ движејќи се од насока на позитивна листа на области во кои Судот има јурисдикција до идентификација на исклучоци во кои нема, треба да биде доволно за да се најде дека Судот ќе биде компетентен да дава претходни мислења во однос на меѓународните договори во областа на ЗНБП.

6. ЗАКЛУЧОК

Измените во регулирањето на јурисдикцијата на СПЕУ со ДЛ се повеќе скромни и ја потврдуваат воспоставената практика. Клучната измена е во формулацијата на членот 40 од ДЕУ, која е слична со поранешниот член 46 од ДЕУ, иако оваа сличност измамува. Јурисдикцијата на СПЕУ со ДЛ е проширена како општо правило низ целиот текст на Договорот, освен за оние инстанци каде што е јасно исклучена со членот 275 од ДФЕУ. Пред тоа, јурисдикцијата на СПЕУ со ДЕУ била генерално исклучена, особено во оние области каде што било јасно потврдено и исцрпно наведено во членот 46. Иако двете одредби ги исклучуваат прашањата кои се однесуваат на ЗНБП од судска супервизија, измената ја отвора можноста за поширок пристап на јурисдикцијата на СПЕУ.

ДЛ остави неколку области кои се отворени за интерпретација во поглед на тоа дали Судот ќе се стекне со поголема јурисдикција: прво, правото да постапува по претходни упатувања над мерките на ЗНБП, и второ, правото да даде претходно мислење во однос на меѓународните спогодби склучени во областа на ЗНБП. Измената во начинот на регулирање може да биде доволна за Судот да ги интерпретира нејаснотиите во корист на воспоставување на јурисдикцијата во овие области.

Конечно, бројните измени воведени со ДЛ ги зајакнуваат процесните права на физичките лица, преку овластувањето на СПЕУ да постапува и одлучува по тврдења за штети, што ќе произведе проширување на јурисдикцијата на СПЕУ во оваа област., како резултат на усвојување на рестриктивни мерки од Советот. Од друга страна, експлицитните амандмани во ДЛ единствено покажуваат рефлектирање на наодите на СПЕУ и го претставуваат таквото регулирање со поголема јасност. Таквата зајакната јасност е добредојдена како придонес за правната сигурност, а со тоа и подобрување на системот на фундаменталните права во ЕУ.

БИБЛИОГРАФИЈА

[1] Case 91/05, *Commission v. Council* (*Small Arms and Light Weapons case*), ECR I-3651, 2008
[2] Case 314/85, *Foto Frost v. Hayptzollamt Lubeck-Ost,* ECR 4199, 1987
[3] Case T-14/98, *Heidi Hautala v. Council,* ECR II-2489, 1999
[4] Case T-315/01, *Yassin Abdullah Kadi v. Council and Commission,* ECR II-3649, 2005
[5] Case T-349/99, *Miroslav Miskovic v. Council of the European Union*;
[6] Case T-350/99, *Bogoljub Karic and four others v. Council of the European Union,* OJ 2000
[7] Case C-354/04, *Gestoras pro Amnistía,* ECR I-01579, 2007
[8] Case C-355/04, *Segi,* ECR I-01657, 2007

[200] Case 314/85, *Foto Frost v. Hayptzollamt Lubeck-Ost,* ECR 4199, 1987

[9] Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ C 83/1, March 30, 2010
[10] European Convention, Final Report of the Discussion Circle on the Court of Justice, CONV 636/03, 25 Mar 2003.
[11] Joined cases C-402/05P and C-415/05P, *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities,* ECR I-6351, 2008
[12] Treaty on European Union, OJ C191/01, July 29, 1992
[13] Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, OJ C 340/1, November 30, 1997